

Sammelband 279

Index locorum in hoc volumine
explicatorum

- nr. 29 13f. LXXXIV.
- 4. Math. II. 17. 18.
- 28 Luc. I. 78.
- 10 Act. XIII. 32. 33.
- 20 Eph. V. 23.
- 18 Col. I. 34.
- 11 Col. II. 14. 15.
- 23 Eph. X III. 2.
- 36 1 Petr. III. 18.
- 38 2 Petr. I. 19.
- 6 Iud. 9.
- 38 Apoc. XXII. 16.

28 27

DEVS
IMPERATOR
E SACRIS PROFANISQVE LITERIS
BREVITER DEMONSTRATVS

PROGRAMMA
DIE FESTO S. MICHAELIS

A. R. S. C I D I D C C L I X
IN ACADEMIA IVLIA CAROLINA
P. P

HELMSTADII
TYPIS VIDVAE P. D. SCHNORRII
ACAD. TYPOGR

DEVS
IMPERATOR
E SACRIS PROFANISQUE LITTERIS
BREVITER DEMONSTRATVS

PROGRAMMA
DIE FESTE S. MICHAELIS

A. M. D. C. L. X. C. C. C. L. X.
IN ACADEMIA IVLIA CAEOLINA

P. P.

HEIMSTADT
TIBIS VEDAE P. D. SCHNORR
KALD. TITIG

ACADEMIAE IVLIAE CAROLINAE
PRORECTOR
IO. CHRISTIANVS WERNSDORF

ELOQV' VTRIVSQUE P' P' O' ET ORD' PHIL

H' T' DECANVS

CIVIBVS ACADEMICIS

S' P' D

§. I

Premittit adhuc Germaniam internecini belli calamitas, plurimasque eius regiones aut vastitate exhaurit, aut terrore consternauit. Exercitus numerosi, et quantos aetas nostra non uidit, hinc inde infestis concurrunt signis, tantamque moliuntur stragem, ut, quamquam plurimum humani sanguinis tot cruentissimis proeliis iam profusum est, multo plus tamen mox profundendum uideatur. Atque nos quidem magno nuper metu liberati sumus, cum hostilis exercitus, qui ceruicibus nostris imminebat, et vastitatem huius terris minabatur, fractis cito uiribus pulsus fugatusque est. Ex alia tamen parte nouum obici periculum uisum est, ex aliorum hostium incurfu, qui propius admoueri nostris finibus coeperant. In tanto igitur armorum ubique circumsonantium terrore, ad sacram ueluti ancoram confugimus, et huius diei, qui S. Michaeli sacer est, religione admoniti, *Deum Sebaoth*, Deum exercituum, adoramus, in cuius numine omne rerum nostrarum praesidium colloce-
mus. Hic enim summus rerum arbiter eo ipse nomine in sacris literis se appellauit, ut ostenderet, se esse, qui fara

A 2

gen-

gentium summo unus imperio moderetur, qui robur exercitibus addat, qui hostes profternat, uictoriam largiatur.

§. II

Deum habere summum bellorum armorumque arbitrium, non solum sacrarum literarum oraculis, sed etiam profanarum gentium opinione et ritibus comprobatur, maxime Romanorum. Ab his enim nomen Imperatoris mutuamur, quod Ioui suo, quasi auctori et praefidi uirtutis bellicae, tribuebant, eoque hebraicum Sebaoth percommode putamus exprimi. Hoc autem uocabulum Romani cum insigni honoris significatione tribuebant ducibus exercituum, siue Praetoribus, qui imperium belli, suis auspiciis gerendi, a populo accepissent, iis maxime qui, rebus magnis bello gestis, numerum hostium insignem ceciderant. a) Numerum quidem hostium caesorum, quo quis nomen Imperatoris mereretur, legibus definitum fuisse, innuunt DIO CASSIUS, b) et CICERO, c) is tamen quantus fuerit, nusquam diserte memoratur. Quamquam enim APPIANVS d) scribit, sua aetate nemini eam appellationem obtigisse, nisi caesis hostium decem millibus, hoc tamen nihil aliud declarat, quam sua aetate priuatis hominibus istum honorem difficiliter rariusque concessum esse. Nam stante adhuc re publica liberalius frequentiusque honor iste decretus est, et, si non legis alicuius obseruatione, certe ex consuetudine, quae increbuerat, Imperator salutatus, qui mille aut duo millia hostium occidisset. e) Sub Principibus Augustis autem, quod apud eos solos auspicia e-

raunt,

a) CICERO ad Att. X. ep. 20:
Magnum numerum hostium occidimus: castella munitissima cepimus: Imperatores appellati sumus. Luculente de uaria Imperatoris significatione agit

CASAVBONVS ad Sueton. Iul. cap. 76

b) Lib. XXXVII

c) Philippica XIV. cap. 5

d) De bell. ciuil. lib. II. p. 455

e) CICERO l. c

V
rant, rarissime aliquis eo honore exornatus, ipsi potius, quoribus bella uel auspiciis uel ductu suo prospere confecerunt, Imperatoris nomen assumerunt. Caesar Augustus id uocabulum quibusdam concessit, Tiberius Iunio Blaeso, Proconsuli Africae, postremum. f) Cererum Imperatoris praenomen, quod Principes Romani, Iulio Caesare, qui primus assumpsit, auctore, g) usurparunt, nihil aliud quam summi imperii et regiae potestatis nomen fuit

§. III

Hoc igitur Imperatoris elogium, quo omnis gloria militaris continetur, Romani ipsi tribuerunt Ioui suo, ut summum uirtutis bellicae praesidem, uictoriarumque effectorem, praedicarent. Nam in ipso Capitolio inter cellam Iouis ac Mineruae dedicatum, cognomine Imperatoris, coluerunt. Causam et occasionem eius dedicandi T. LIVIUS hanc commemorat: h) *T. Quintius (Cincinnatus) senelacie uictor, binis castris hostium, nouem oppidis uicaptis, Praeneste in deditionem accepto, Romam reuertit, triumphansque signum Praenestie deuectum Iouis Imperatoris in Capitolium tulit. Dedicatum est inter cellam Iouis et Mineruae, tabulaque sub eo fixa, monumentum rerum gestarum, his ferme incisa literis fuit: Iupiter atque Diui omnes hoc dederunt, ut T. Quintius Dictator oppidanouem caperet. Cum Praenestinum fuisset simulacrum Iouis Imperatoris, et a T. Quintio Cincinnato aduectum, LIVIUS memoret, CICERO contra plane alia prodit, i) idque ait a T. Quintio Flamio e Macedonia allatum, et in Capitolio, terrestri Iouis domicilio, positum. Quo in manifesto dissensu auctorum*

- f) TACITVS *Annal.* III. 74. h) *Lib. VI. cap. 29.* Conf.
VELLEI *PAT.* II. 125. PLINIUS *Paneg. cap. 5, 4*
g) SVETON' *in Iul. cap. 76* i) *In Verrem lib. IV. 57*

VI

Storū placet omnino coniectura LIPSIJ, k) qui, quod
 simulacrum illud T. Quintii nomine inscriptum et dedica-
 tum fuerit, haud alio addito cognomine, inde, putat,
 dubitationem inter Romanos de uero dedicationis auctore
 ortam, ut alius ad Cincinnatum, alius ad Flaminium tra-
 heret. Pro Liuiō rāmen facit P. VICTOR, qui in regione
 VI Capitolii *signum Iouis Imperatoris Praeneste deuēctum*
 ponit. Ceterum CICERO l) tria in orbe terrarum signa
 Iouis Imperatoris fuisse memorat, unum illud Macedoni-
 cum, aut Praenestinum, in Capitolio Romano dedicatum,
 alterum in Ponti ore et angustis, tertium quod Syracusis
 fuerit, pulcherrime factum, et a Verre Praetore ablatum.
 Eodem loco summonet CICERO, quem Romani Iouem
 Imperatorem uocent, Graecos 'Oueiov nominare. Quod me-
 rito interpretibus mirum uisum est, cum Romanum uocabu-
 lum Graeco plane non respondeat. 'Oueios enim auctorem
 bonorum uentorum significat. Crederem mendum scripturae
 subesse, legendumque putarem 'Ageiov, Martium uel
 bellicosum, quo nomine ab Epirotis cultus est, teste PLV-
 TARCHO, m) nisi ARRIANVS n) fanum Iouis Vrii eo-
 dem loco, quo CICERO, nempe in angustissimo ore Pon-
 ti, per quod in Propontidem labitur, collocaret. Com-
 modae interpretationis uestigia insequitur MANVTIVS, o)
 qui Iouem 'Oueiov eundem esse dicit ac 'Oeiov, terminalem,
 seu finium praesidem. Sed eo inuento minus feliciter
 uritur ad eruendam rationem, qua Romani Iouem Vrium
 interpretati sunt Imperatorem. Ait enim: qui terminis
 praeest, imperare, et arcere finitimos ab iniuria uidetur.
 Non enim praecesset, nisi imperandi ius haberet. Rectius
 mea

k) Not. ad Plin. Paneg. cap. 5

l) l. c

m) In uita Pyrrhi

n) In peripl. ponti Euxini, pag.

12. Tom. I. Geogr. min. Gracc.

10. HUDSONI

o) Notis ad Cic. l. c

mea sententia sic statuitur: Iupiter 'Ovqias,' seu terminalis, non solum finibus tuendis et seruandis, sed etiam promouendis amplificandisque praeest. Iam qui, hostibus insigni clade afflictis, prouinciam imperio Romano adiecerat, eiusque adeo prorogauerat fines, summo omnium iure Imperator appellabatur. Iupiter igitur 'Ovqios' idem est ac Imperator. Eadem fere significatione Iupiter Στρατιος, seu Militaris, in Ponto cultus est, ut PLINIVS, p) et APPIANVS q) testantur.

§. IV

Taceo alia Iouis cognomina, quibus ei summam armorum et uictoriarum potestatem tribuerunt Romani, ut sunt Victoris, Vltoris, Staroris, Conseruatoris et alia. His enim nominibus et aedes statuasque Romae consecratas habuit, et in numis signatus adhuc extat. Neque frequenti commemoratione Fortunae et Genii populi Romani, Genii Imperatoris, et Exercituum, Romani significarunt aliud, quam in tuendo imperio, magnisque rebus gerendis, uersari praecipuam aliquam Numinis uim et potestatem. Lares etiam colebant urbanos et hostilios, quorum tutela et urbem seruari et hostes arceri existimabant. r) Praecipue autem, quomodo omnem rei bellicae successum ad Deos rerulerint Romani, ex ipsorum Imperatorum officio et auctoritate patet. Solus Imperator in exercitu habebat auspicia, nihilque omnino rerum gerendarum, nisi iis rite administratis, suscipiebat, quibus scilicet experiebat, an coepta Dii comprobarent. Quod autem imperium et ius auspiorum iussu et auctoritate populi habebat, simul habere secum Deos populi Romani tutelares credebatur, qui, quemadmodum imperio Romano

p) Lib. XVI. cap. 44
q) In Mithridatico

r) FESTVS POMPEIVS in Hostilii Lares. TURNEBVS Aduers. lib. 29. cap. 13.

VIII

māno firmitatem, ita suis rebus gerendis successum largi-
rentur. Itaque quod Imperator bellum Deorum auspiciis
administrabat, Dii ueluti ipsi gerere credebantur. Neque
raro Imperatores, prius, quam in hostem mouerent, aci-
eque decernerent, Ioui ante omnia sacra facere solebant,
ut Deorum ueluti religione armati, hostes suos fortius
profigerent, sibi que, ut LIVIUS loquitur, s) *felix pugna
esset, et matura ex hostibus uictoria.* Victis praelio hosti-
bus Ioui Victori ab Imperatore arma et spolia hostium
cremata t); triumphans autem Imperator, curru Capito-
lini inuectus, lauream triumphalem in sinu Iouis Capito-
lini deponebat, u) ut ostenderet, omnem uictoriae glori-
am beneficio Iouis et auxilio deberi.

§. V

Relinquimus paganis, diuinioris sapientiae experti-
bus, errores et lusus superstitionis suae, quibus, incerti,
quo nomine diuinum bellorum arbitrium exprimerent,
mox Fortunam imperii, Genium populi et exercituum,
et Lares hostilios, mox Ionem Imperatorem uel Martem
celebrarunt. Eodem tamen errore insitam sibi persuasio-
nem declararunt, non uirtuti prudentiaeque humanae, sed
summae Dei prouidentiae et potestati tribuendum, quic-
quid bello et militia rei geritur. Multo autem luculentius
sacrae literae summi Dei potestatem Imperatoriam decla-
rant. Hanc enim, ostendunt, castra Hebraeorum in colu-
mna nubis, quasi ducem exercitus, praecire, expugnatio-
nem deditionemque terrae Chananaeae, et deinceps omnia
populi sacri cum externis gentibus bella, nutu imperio-
que suo moderari. Hunc esse praedicant, qui uictoriam
et pacem largiatur, quibus uelit, qui arcus perfringat, de-
truncet hastas, currus igne cremet. x) Cuius rei uel docu-
mentis

s) Lib. XXVII. 47

t) LIVIUS X, 29

u) LIPSIVS Excurs. ad Tacit.

Annal. II. 26

x) Psalm. XLVI, 10.

mentis uel exemplis adeo plenae sunt sacrae paginae, ut pluribus eam approbare testimoniis, superuacua in re notissima opera futura sit. Ex his tamen, consultum putamus, unum alterumque locum primarium, ubi Deus Imperatorem se uerbo factoque demonstrat, decerpere, eumque idoneis obseruationibus, ad explanationem argumenti, illustrare. Nolo immorari excutiendo testimonio auctoris librorum Maccabaicorum, qui exercitui Iudae Maccabaei, aduersus Lysiam proficiscentis, apparuisse equitem salba ornatum ueste, aureumque iaculum uibrantem, copiasque eduxisse contra hostes, et ad cecidendo fugandosque eos animam et robur addidisse, memorat. y) Verius multo illustriusque uisum est, quod obtingit Iosuae, diuinarum auctoritate literarum comprobaturum. Qui castris ad Hierichuntem positus, dum consilia de optima urbis capiendae ratione agit, animaduertit hominem sibi ex aduerso stantem, strictum gladium manu tenentem. Ad quem accedens, *nosserne es*, inquit, *an hostium?* At ille: *Ego Dux exercitus lebouae nunc uenio.* Tum Iosua pronus ad terram accidit, Ducemque illum uenerabundus adorat, et, iubente eo, calceos derrahit de pedibus, quod locum eum audit sacrum esse. z)

§. VI

Virum, Iosuae apparentem, plerique interpretes Pontificii statuunt fuisse angelum creatum, sigillatim Michaelum Archangelum, quod ille Princeps gentis Iudaeorum, Dan, X, 13 uocatur, eoque loco uti solent ad cultum angelorum religiosum demonstrandum. a) Pontificii hac in re succinit 10° CLERICVS, qui ministrum Dei seu legatum

y) 2. Maccab. XI. 8

z) Ios V. 15. seqq

a) CORNELIUS A LAPIDE
comment ad b. I. BELLARMI-
NVS de sanct. beat. I. I. c. 13.

X
 gatam apparuisse, honoremque ei a Iosua exhibitum ciuilem fuisse existimat. Sed luculenta ipse hic locus argumenta suppeditat, quibus approbetur, ipsum Filium Dei se conspiciendum Iosuae praebuisse, forma humana, suo tempore assumenda. Talis enim saepius apparuit cum aliis, tum Abrahamo in primis, Gen. XVIII, 1 seqq. Vbi quidem uiri ad Abrahamum uenientes dicuntur אֱלֹהִים, atque ex iis unus nomen יהוה et יְהוָה accipit, ut filium Dei hunc fuisse intelligatur. At uir, quem Iosua uider, שׂרָאֵל dicitur, excellentiore uocabulo. Hoc enim uirum illustrem, eximium, et honoratum, שׂרָאֵל autem hominem quemcunque denotat. b) Atque hic ipse uir deinceps appellatur יהוה Iof. VI, 2, ut Θεανθρώπων apparuisse significetur. Amplius diuinitas uiri apparentis confirmatur ipso, quo se appellat, nomine Principis exercitus Iehouac. Nam exercitus Dei cum multitudo angelorum perinde, ac populus Israeliticus, dicatur, Princeps eius esse non potest, nisi coeli terraeque dominus, cui uniuersa rerum natura pareat. Dicit enim se uenire, ut auxilietur populo Israelitico, promittitque, se traditurum Hierichuntem in manus Iosuae, Cap. VI, 2. Quod sane opus non angeli creati est, sed ipsius Dei, illiusque adeo Angeli, qui expulsurum se gentes profanas prae Israelitis promiserat, et cui inest nomen Dei. Exod. XXIII, 20, 21. Denique uero cultus huic uiro exhibetur diuinus et religiosus. Iosua enim, uiso auditoque eo, prostrernit se ad terram uenerabundus, paratumque se declarat, ad audiendum obtemperandumque, si qua Dominus sibi imperaturus sit. Quae quidem omnia IO. CLERICVS ad honorem ciuilem et uerba publica, quam ad cultum religiosum, referre maualt, ita uero isthaec extenuat praeter meritum

b) Quae diuersa horum uocabulorum significatio haud obscu-

re intelligitur ex Ps. XXII, 7
 XLIX, 3

XI

meritum, ut hypothefi fuae inferuiat. Iofua enim, qui fummus Dux et Princeps populi Ifraelitici, auctoritate diuina conftitutus, nemini obfequium debebat, nifi Deo, nec alium poterat Dominum fuum agnofcere, aut cuiufpiam feruum fe profiteri, nifi Dei, cuius iuffu populus in terram Chananaeam erat perducendus. Accedit, locum eum, quo eueniebat uifum, declarari fanctum, Iofuaeque imperari detractionem calceorum, ad declarandam reuerentiam praefentis Dei. Quamquam enim BELLARMINVS contendit, praefentia Angeli locum illum facturum fuiffe, ut inde fanctus diceretur, nusquam tamen factae literae docent, fanctitatem loci effe ab Angelo. Sed loca dicuntur fancta, quae uel religione cultus diuini, uel fingulari Dei praefentis manifeftatione confecrata funt. Hinc facrarium uocabatur, in quo colebatur Deus feque praefentem exhibebat, et corpora Christianorum dicuntur templa fancta, quod in iis habitat Spiritus Sanctus. c) Calcei autem detractio ritus eft uenerationis fummo Numini exhibendae, idque oppido patet ex confimili loco Exod. III, 5, ubi Deus Abrahami, Mofi apparens in ardente rubo, eum fuos ponere calceos iubet, quod ftaret in loco fancto. Hunc ritum, fi IUSTINO credimus, d) a Mofe gentiles mutuati funt. Certe nudis incedere pedibus cum plurimis in facris ufitatum fuit, tum maxime in iis, quae *Nudipedalia* uocabantur, ut eruditi obferuant. e)

§. VII

Virum igitur, qui confpectus eft a Iofua, diuinam fuiffe perfonam, allatis haftenus argumentis fati approbari uidetur. Qua autem de cauffa uidendum fe praebear, et quid afferat negotii, ipfe habitu affatuque fuo declarat.

B 2

Nam

c) 1 Cor. III, 16, 17

d) Apol. II

e) BALDVINVS de calceo antiquo,

cap. 23. CASAREONVS ad

Sueton. Aug. c. 100. DRAKEN-

BORCHVS ad Sil. III, 23

XII

Nam apparet strictum ensẽm manu tenens. Quo quidem armatus alias uisus est Angelus Dei, ad uim eius in exsequendis Dei iussis, et infligenda hominibus calamitate, demonstrandam. Nam Balaamo, ad impediendum eius iter, stricto gladio obuiam iit, f) et a Dauide medius inter coelum et terram uisus est, cum peste adficeret Israelitas, ob censum populi superbe actum. g) Hic uero strictus gladius in manu Viri, Iosuae apparentis, signum est militiae, pro Israelitis subeundae, eoque non poenae diuinitus infligendae, sed auxilii diuini minister et nuntius declaratur. Milites enim haud raro in sacris literis ita describuntur, ut sint ii, qui gladium stringunt. h) Iosua etiam, ut primum eum uirum conspicit, militem esse opinatur, et, *nostræ es*, inquit, *an hostium?* Amplioris autem dignitatis, quam militem, se esse, ipse mox declarat: *Ego sum Dux exercitus Iebouae*. Nomen יְבוּס , quod usurpat, alias quemcunque principem et potentem uirum, qui dignitate et imperio in alios gaudet, denotare solet, et subinde regibus aequiparatur. i) Quando uero ei uocabulo apponitur צָבָא , tum significat copiarum ducem, neque eum inferiorem ordinum ductorem, sed summum, qui uniuerso exercitui cum imperio praesit. Hoc enim nomine Phichol, Siffera, Abner, aliique summi copiarum duces in sacris literis appellantur. k) Cum summo igitur Duce exercitus diuini loquitur Iosua, quem propterea δ : LXX recte interpretati sunt $\text{Ἀρχιστρατηγὸν δυνάμεως τῆς Κυρίας}$

§. VIII

Hic autem exercitus, cuius Imperator apparet Iosuae, cum dicatur esse Dei, intelligitur, Deum habere exercitum

f) Num. XXII, 23; seqq

g) 1 Chron. XXI, 16

h) Iud. VIII, 10. XX. 2

i) 1 Sam. XXII, 2. Hof. III, 4.

k) Gen. XXI, 22. Iud. IV, 2.

Sam. XIV, 50

exercitum, cuius ipse dominus sit, cui summa cum maiestatis et potentiae suae manifestatione imperet, quem uel auspicio uel ductu suo regat, per quem denique consilia sua, promissiones et poenas exsequatur. Et diuersa eius sunt genera, diuersaeque naturae, pro immenso summi Dei imperio. Quibuscunque enim rebus maiestatem, uim et potentiam suam in humano genere uel gubernando uel puniendo demonstrat, illae dicuntur exercitus Dei. Praecipue hoc loco intelligitur populus Israeliticus, quem ipse Deus suum exercitum nominat, l) et in columna nubis et ignis praecedens, ex Aegypto per tor rerum discrimina et per infestas multorum hostium acies deduxerat in terram Chananacam. Alius autem exercitus, cui Deus Imperator praest, in sacris literis uocatur צבא השמי, isque duplici significatione dicitur. Primo enim sic uocantur uirtutes et effectus rerum naturalium, in coelo et aere, quod a praepotente huius uniuersi arbitro sapienter colligatae inter se, et perpetua ueluti lege ordinatae, summi Dei prouidentiae quasi militant, eiusque uoluntati et consiliis exsequendis inseruiunt. m) Cuius generis sunt omnia sidera, tempestates, procellae, grandines, tonitrua, et alia, quae quod iussu Dei fiunt, et hominum uel utilitati uel exitio seruiunt, hinc Dei mandata exsequi dicuntur. n) Quali ratione etiam gentilis poeta, PAPINIVS STATIVS,* fulmen descripsit:

- - - Volat ignea moles

Sacua Dei mandata ferens.

Deinde sic uocatur Angelorum multitudo, o) qui et exercitus Dei dicuntur. p) Hi una cum rerum naturalium uirtutibus uno exercitus coelestis nomine uidentur com-

l) Exod. VII, 4

m) Gen. II. u. Psalm. XXXIII.
6. CXLVIII, 2, seqq. Nehem.
IX, 6

n) Psalm. CXLVIII, 8.

*) Theb. III, u. 320

o) 1 Reg. XXII, 19. Luc. II, 13.

p) Gen. XXXII, 2, 3.

XIV

prehendi, quod Angelorum opera et ministerium haud raro in excitandis et dirigendis iis, iussu Dei, uersatur. Hic enim est, *qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos ignem flammantem.* q) Propterea corpora coelestia, eorumque uirtutes, subinde ponuntur pro angelis, et contra angelis tribuitur, quod eorum opera, sed proxime uiribus rerum naturalium, effectum est, ut multa sacrae Scripturae loca docent. Certe nomine stellarum, ut hoc utar, appellantur angeli, r) et profanarum gentium opinio eo deflexit, ut singula sidera haberent pro Diis, quibus imperaret summus Iupiter. Sic enim Aréturus, coeleste sidus, apud PLAVTVM, s) de se et reliquis sideribus:

*Qui est Imperator Diuum atque hominum Iupiter,
Is nos per urbes alium alia disparat.*

Ceterum, quod ipsorum Angelorum certi sunt ordines et principatus, ita ut inter eos memorentur *Ἱερωί, κροιστητες, δεχαί και ἑξοται,* t) hinc Deus, summus rerum omnium arbiter, sit oportet, qui Imperatorem exercitus diuini se nominet, idemque cum ducem et auxiliatorem populi Israelitici se profiteatur, coeli terraeque et uniuersae naturae potestatem habeat, necesse est

§. IX

Auxilium Iosuae promittit Imperator diuinus, quod addit: *עתה באתי, nunc ueni.* Nam uenire uel descendere Deus dicitur, quando magnarum rerum opera patrarurus est, ad homines uel clade affligendos, uel afficiendos beneficio. u) Quam autem rem gerendam, et quale auxilium promittat, ex ipso, quo se appellauerat ante, nomine, Ducis exercitus Iehouae, intelligitur. Quod enim exercitus Dei dicuntur cum populus Israeliticus, tum Angelorum copiae, et rerum coelestium aetherea-

sumque

q) *Pf. CIV, 4*

r) *Iob. XXXVIII, 7*

s) *In Procl. Rudentis*

t) *Coloss. I, 16*

u) *Pf. L, 3. Ex. XIX, 16, seq. Nebem. IX, 13*

rumque uirtutes, hinc Deus ita se suppetias laturum lo-
suae promittit, ut non solum ipse exercitui Israelitico
praefens dux adfit, et bella eius aduersus gentes Chanaan-
as auspicio ductuque suo gerat, sed etiam, ut omnem co-
piarum caelestium exercitum cum populo Israelitico mili-
tare iubeat, eiusque ui et robore hostes ubique proster-
nat atque proffiget. Quibus rebus intelligitur, triplicem ef-
se rationem, qua Deus Imperatorem exercituum se praef-
tet: primam nimirum, ubi Deus exercitum ipse ducit,
atque uel imperio suo, uel consiliis salubribus inspiratis,
omnem rem bellicam moderatur: alteram, quando Deus
rerum naturalium causas atque euenta sic ordinat atque
disponit, ut uictoriam adiuuent, hostibus exitium impor-
tent: denique eam, qua Angelorum quasi auxiliares co-
pias adiungit, aut arcana quadam ui militum animos con-
firmat, hostibus pauorem incutit

§. X

Ductus exercituum diuini nullum illustrius exem-
plum est, quam cum Deus populum Israeliticum, in co-
lumna nubila et ardente praecedens, per mare rubrum, et
uastas regiones, et per hostes infestos in terram Chana-
naeam duxit. Quam rem quidem, multis iam declarata
literis, nunc non uberius exponimus, sed tantum
similia huic exempla comparamus, quae profana
suppeditat historia, quod his aequae ac sacris literis De-
um Imperatorem demonstratum damus. Igitur duo
Imperatores Graeca ostendit historia, quibus ardens co-
lumna dux nocturni itineris fuisse dicitur, Thrasylbulum
et Timoleonem. Ille, cum triginta tyranni seruitute
oppressas tenerent Athenas, cum paucis suorum Phylem,
quod est castellum in Attica munitissimum, confugerat.
Ibi auctis cum tempore opibus mille et ducentos profu-
gos noctu per auia ad hostium castra improuiso deduxit,
iisque

XVI

iisque fufis Piraceum cepit, et Munychiam muniuit. x) Hic CLEMENS ALEXANDRINVS, ubi ostendit, multa Imperatoriae uirtutis documenta Graecos accepiffe a Mofe, y) refert inter alia, Thrafybulo per auia eunti columnam uiae duce[m] extitiffe, et nocte illuni hibernoque caelo ignem praecedentem deduxiffe incolumes, et defeciffe iuxta Munychiam, ubi nunc eft ara Luciferae. Quod quidem factum antiquiores, qui ea de expeditione retulerunt, fcriptores XENOPHON, DIODORVS, NEPOS, ignorant, fed ob insignem CLEMENTIS eruditionem, multifariamque lectionem, quin a teste idoneo rem acceperit, haud dubitamus. Inde autem demonftrat credibilia debere fieri Graecis, quae Mofes memoret, et praepotentis Dei iuffu fieri potuiffe, ut columna ignea Ebraeos noctu praecederet. Nec diflimilis fuit fortuna Timolcontis. Qui cum dux electus effer earum copiarum, quas Corinthii Syracufanis, ad opem contra Dionyfium tyrannum ferendam, mittere decreuerant, noctuque profectus e portu cum decem nauibus uento fecundo nauigaret, tum coelum fubito fupra nauem findi, indeque fax ignea procedere uifa eft, quae curfum comitata nauigantium, in eamque partem delata eft, qua maxime nauae Italiam uerfus curfum dirigebant. Haec PLVTARCHVS. z) Quae quidem quantum abfint a magnitudine miraculi columnae igneae, populum Ifraeliticum praecedentis, per fe pater, nec tamen, fi uera funt, fine numine Dei facta uidentur, cuius praecipua in fati[s] et conuerfionibus gentium cura et prouidentia uerfatur. Nec indignum animadu[er]fionem eft, coeleftes eiufmodi duces exercituum memorari in expeditionibus gentium, iniufta tyrannide oppreffarum. In mirabilibus rebus, quas Deus in longiffimo populi Iudaici itinere

x) CORN' NEP' in *Thraf.* 2. y) *Strom.* lib. I, p. m. 348
 DIOD' SIC' *biblioth.* lib. XIV z) *In uita Timolcontis*

itinere ductu suo effecit; sine dubio eminet transitus Israelitarum per mare Erythraeum. Vt enim boni Imperatoris est, exercitui suo expeditum et tutum ab hostium incurfibus iter praestare, ita maxime Dei uis Imperatoria in his angustiis et praesentissimo periculo populi apparuit. Quod miraculum ut facilius Graecis persuadeat IOSEPHVS, comparat ei similem Alexandri M^o expeditionem, cui per oram maritimam Pamphyliae contendenti, quod alia uia non pateret, liberum aperuerit transitum mare Pamphylum, quod Deus eo quasi instrumento uti uoluerit destruendi Persarum imperii. a) Et fatetur quidem PLYTARCHVS, b) celeritatem, qua Alexander oram Pamphyliae peragravit, multis historicis materiam inflandi augendique eam rem praebuisse, ut diuina quadam fortuna id mare cessisse Alexandro existimarent; ipse tamen, prouocans ad epistolas Alexandri, nihil hic prodigiosi affirmat euenisse. Quod apertius declarat STRABO. c) Nam, teste eo, apud Phaselidem, urbem Lyciae maritimam, mons Climax, Pamphylia imminens mari, angustam euntibus semitam relinquit, quoties mare tranquillum est; at quum aestus incubuit, fluctibus operitur. Alexander autem morae impatiens, antequam destuerent undae, profectus est. Itaque euenit, ut totum diem militibus per incerta uada entendum esset, aqua ad umbilicum ferme pertingente. Enimuero rem sic nude enarratam mirabiliorem efficit, quod alii scriptores addunt, flantes continuis diebus Austros, qui mare in litus propellentes uiarum angustias altis oppleuerant paludibus, cessasse aduentante Alexandro, subitoque exortum Aquilonem undas reiecisse in mare, et Macedonibus transitum aperuisse.

a) IOSEPHVS *Ant. Iud. lib. II*, b) *In uita Alexandri cap. 6*
sub finem c) *Lib. XIV*

XVIII

se. d) Rem totam fide veterum plenius exposuit IO-
FREINSHEMIVS, e) IOSEPHI autem memoratam de ea
sententiam critico examinavit P. BAYLIVS. f)

§. XI

Deus etiam, testantibus sacrae historiae monumen-
tis, uel alloquio suo, uel per uates bella suscipienda iubet
et dirigit, ad proelium committendum hortatur, animos-
que confirmat, uirtutem quorundam heroicam singulari
instinctu excitat, rerum agendarum rationes, imo strate-
gemata praescribit, iisque omnibus Imperatorem et Du-
cem exercituum se praebet. Quae quidem facta Dei ueri
ignorant gentiles, praedicant tamen in rebus magnis ge-
rendis instinctum quendam Deorum, Fortunam aliquam
diuinam, et uim occultam, quae tempora rei bene geren-
dae ministret, uirtutem animis et fiduciam insinuet, mo-
nitus denique Deorum arcanos, uoces ex occulto missas,
et formarum insolitarum apparitiones, quibus de immi-
nente periculo, et rebus strenue gerendis monebantur. g)
Quarum rerum occasione apud Romanos sigillatim Dea
Moneta et Aius Locutius coli coepit. Alia eiusdem gen-
eris euenta breuitatis causa praetereo. Transeo potius ad
aliam Imperatoriae Dei potestatis partem, in alio exerci-
tus diuini genere spectatam, quando Deus coeli aërisque
mutationes, et tempestatum uicissitudines ita euenire iu-
bet, ut uictoriam exercitui proelianti, perniciem hosti,
afferant. Quibus in rebus saepe praesentissima Dei auxili-
antis uis apparuit, ut multa sacrae et profanae historiae
exempla docent, e quibus unum alterumque delibabi-
mus. Iosua reges Amorraeorum persequente, et exorato
Deo,

d) *ARRIANI* I, 8, 8. *EVSTATHI-
VS in Dionys.* u. 865

e) *Supplem. ad Curtium lib. II,
cap. 11*

f) *Diction. artic. Phaselis*

g) *CICERO de diuin. I, 45. OVI-
DIUS Fast VI, 123. LIVIVS
lib. V, 50. SVETON' Iul. 32*

Deo, Sol restat et Luna, ut protracto longius die spatium ei detur ad profigandos delendosque hostes, iisdemque iam fugientibus Deus ingentes de coelo lapides deiicit, ut plures icu grandinis, quam ferro Israelitarum, pereant. h) Sic etiam Debora uates epinicio suo praedicat, i) de coelo pugnatum esse contra Sisaram, et ipsa fidera suis e curriculis cum eo dimicasse. Ceterorum temporum historia, in Romanorum Imperatorum bellis duo maxime illustra exercitus coelo adiuti exempla exhibet. M. Aurel. Antonini, bellum contra Quados et Marcomannos gerentis, exercitus, cum circumuentus ab hostibus, locorum angustiis non minus, quam siti et omnium rerum inopia, premeretur, insperato diuinoque auxilio liberatus est, coorta subito ingenti tempestate, quae ut hostes cadentibus undique fulminibus disiecit, ita Romanos effuso imbri recreauit. Dissentiunt quidem scriptores ueteres, cui meritum tanti beneficii tribuant, cum gentiles incantationibus quorundam magicis, uel uirtutibus ipsius Imperatoris, Christiani autem precibus Christianorum militum legionis XII adscribant. k) Quorum relationes curatius expenderunt e recentioribus HERM. WITSIVS, l) et IO. CLERICVS. m) Hoc tamen omnes fatentur et praedicant, diuinitus hanc immensam fuisse tempestatem, qua Romani praesentissimo erepti periculo, ingenti cum clade suorum hostium, fuerint. Altera huic similis, et Dei auxilio effecta, uictoria fuit Theodosii M. cum Eugenio tyranno ad Aquileiam congressi. Vbi cum anceps diu pugna fuisset, Theodosius precibus ad Deum fufus impetrasse memoratur, ut pro eo ipsum coelum mi-

C 2

litaret,

h) *Ios. X, 10, seqq*i) *Iud. X, 20*k) *EVSEB. H. E. lib. V, cap. 5.*XIPHIL. LXXII. CAPITO-
LINVS in Marco, 17. CLAV-

DIANVS de VI Conf. Hon. u.

548

l) *In diatr. de leg. Fulm.*m) *In hist. eccles. ad an. 174,*
p. 744

XX

litarer, et irruente subito uehementi turbine spicula hostium in auctores suos retorquerentur. n) Quae uictoria tam admirabilis uisa est poetae CLAUDIANO, ut magnifice de ea uersibus hisce, AVGVSTINO etiam laudatis, o) caneret: p)

*O nimum dilecte Deo, cui fundit ab antris
Acolus armatas hiemes, cui militat aether,
Et coniurati ueniunt ad classica uenti.*

§. XII

Denique uero cum Angelorum multitudo praecipue pertineat ad exercitum Dei, horum maxime militia Deus potestatem Imperatoriam exercet. Nam eo imperante uel duodecim legiones angelorum sibi auxilio mitti posse, si opus sit, ipse Sanctissimus Seruator affirmat. *) Et quamquam Angeli, ut *πνευματα λειτουργια*, piis praecipue et Deum metuentibus in subsidium mitti, q) eosque quasi uallo circummunire et defendere dicuntur, r) hos tamen Deus etiam ad bellorum uictoriarumque auxilium, exercitusque terrestres uel iuuandos uel delendos, misisse memoratur. Sanacheribo, Assyriae rege, immani exercitu totam Iudaeam inundante, ipsique Hierosolymae ultimum minitante exitium, Deus, Ezechiae regis precibus placatus, angelum suum in castra Assyriorum immisit, isque CLXXXV millia hominum una nocte interfecit. s) Cladis

n) Multorum scriptorum testimonia hac de uictoria congestit BARTHIVS ad Claud. III Conf. Hon. p. 509
o) De Ciuit. Dei, lib. V, 26
p) De III Conf. Hon. u. 50

*) Matth. XXVI, 53

q) Ebr. I, 14

r) Ps. XXXIV, 8

s) 2 Reg. XIX, 35. Ies. XXXVII,

35

Cladis tam insignis, a Rege orbis Asiatici potentissimo acceptae, fama exiguis regionum finibus contineri non potuit, sed latissime per orbem diuulgata est, unde et *HERODOTVS* eam historiae suae inseruit, ^{t)} sed uarie deprauatam. Quamquam enim Sanacheribum ipsum nominat, tamen, quod ei eodem tempore cum Aegyptiis bellum fuisse fama cognouerat, confusis personis et regionibus, pro Iudaea Aegyptum ponit, pro Ezechia Serthonem, regem Aegypti eundemque sacerdotem Vulcani, cladis autem Assyriorum hoc genus memorat, ut dicat, effusam noctu in hostes innumeram uim agrestium murium pharreras, arcuum chordas, habenasque scutorum corrosisse, hostesque sic armis exutos, multis etiam amissis, coactos esse postero die in fugam se conicere. In hoc tamen conuenit cum sacro scriptore, quod memorat, Serthonem Regem et sacerdotem, sub quo Ezechias Rex aequae ac Iesaias uates laeret, precibus contra Sanacheribum se tutatum, et cladem Assyriis non armis, sed ope Dei, auxilium pollicentis, importatam esse. ^{u)} Magni exercitus, ad pugnam instructi, specie Angelorum multitudinem, contra Syrorum copias sibi auxilio missam, conspiciit Elifaeus uates, ^{x)} et ministro suo non animaduertente, apertis demum huius oculis, plenum equis et curribus igneis circa se montem demonstrat. Curruum enim et equorum, e quibus pugnabatur, praecipuus usus in ueterum gentium bellis fuit, isque modus instruendae aciei antiquissimus et heroicus a *DIONYSIO HALICARN* uocatur. ^{y)} Angeli autem ea forma et specie apparere

C 3 solent,

^{t)} In *Euterpe*

^{u)} Conf. *IO. CONR. DITERI-
CVS in antiq. bibl. V. T. p.
331. IO. CLERICVS Comment
ad 2 Reg. XVIII. 21 :*

^{x)} 2 *Reg. VI, 16, 17*

^{y)} *Antiquit. Rom. VII. Conf.
FELTHVS in antiq. Hom.
IV, 11*

XXII

solent, qua operis mandati et ministerii ab se obeundi natura intelligatur. Itaque et poetae ueteres, ubi Deos miscere se proeliis, et opitulari suis memorant, eos e curribus pugnantes sistunt. Hinc IUVENALIS de poetis. z)

Magnae mentis opus, nec de Iodice paranda

Attonitae, currus et equos faciesque Deorum

Adspicere, et qualis Rutulum confundat Erymnis.

Quibus uersibus maxime ad librum X et XI Aeneidos Virgilianae respicit. Plenae autem sunt poetarum fabulae Deorum, inter homines et pro hominibus pugnantium, dimicationibus, quas cum imperio et nutu Iouis permitti et gubernari dicunt, sane huic Imperatoriam in reliquos Deos potestatem tribuunt. a) Hunc etiam uirtutem uiris addere et demere, b) uictoriamque largiri h' eripere aliis, prout uoluerit, fatentur. c) Neque minus ad hanc partem diuinæ potentiae refero, quando species insolitæ pugnantibus uisæ, sonitusque incerti auditu memorantur, quibus aut animus additus pugnantibus, aut terror hostibus iniectus. Deum effecisse, ut Syri noctu curruum equorumque strepitum, et magni aduentantis exercitus sonitum audirent, subitoque terrore perculsi se in fugam darent, scriptor sacer memorat. d) E profana Romanorum historia ut pauca decerpam, bello Latinorum, cum A. Posthumius Dictator proelio dimicaret, in Romana acie Castor et Pollux ex equis pugnare uisi sunt, et CICERO, hæc memorans, addit, sæpe in proeliis Faunorum uoces

z) Sat. VII, 66

a) Vid. HOMERVS Iliad. VIII
et VIRG Aen. X

b) HOM. II XVII, 177. XX, 242

c) HOM. II. XI. 318

d) 2 Reg. VII. 6, 7

ces exauditas, saepe uisas esse formas Deorum. e) Hannibalem autem, cum ad urbem Romam, oppugnaturus eam, castra admouisset, mox quibusdam perterritum uisis recessisse ferunt. Quam ob causam Deus Rediculus a Romanis coli coepit, eique fanum extra portam Capenam, ex quo loco redierat Hannibal, consecratum est. f) Haec quidem et similia, quae ab historicis passim produntur, non omnia uana esse, sed quaedam diuinae in populis gubernandis seruandisque prouidentiae documenta, haud temere iudicamus

§. XIII

Multo plura Imperatoriae Dei potestatis testimonia ex historiae ueteris monumentis repetere, eaque ipsa, quae breuiter exposuimus, explicare latius possemus, nisi spatii exclusi iniquis angustiis haec disputare cogemur. Interim illud maxime illustre diuinae apparitionis uisum, quod Iosuae obrigit, sufficiat, quo de Imperatoris Dei sapientia et ualentissima uirtute, auxilioque eius, his trepidis afflictisque temporibus, implorando moneamur. Deus enim cum, Ducem et Imperatorem se professus, rem exercitus Israelitici se gesturum, et Hierichuntem traditurum in manus Iosuae, promittit, omne rei bellicae arbitrium sibi uindicat, et summum auxilium sublidiumque in rebus dubiis a se expectandum esse docet. Itaque monemur, ut tanto rerum iam incumbente metu, in fortissimi Dei prouidentia spem fiduciamque nostram defigamus, huic tribuamus uictoriae beneficium, eiusque praesidio salutem, incolumitatem resque omnes nostras tuendas seruandasque committamus. Innumerae enim sunt

e) CICERO de N. D. lib. II, 2. f) POMP. FESTVS u. Rediculi. De diuin. I, 45

XXIV

sunt copiae, quae sub imperio Dei militant, ut, si ei religione et fide conciliati sumus, nihil metuere animo, etiam si contra nos castra fiant, debeamus. g) Idem autem Deus armipotens pacis est arbiter, qui bella placat ad ultimas usque terras, et arcus hastasque militantium perfringit. h) Hunc igitur religiose veneremur hoc die, qui Michaeli, Imperatori exercituum coelestium, sacer est, atque ut securitatem rebus nostris praestet, vastitatem auerrat, bella late grassantia componat, pacemque et tranquillitatem inducat terris, supplices ab eo contendamus. P. P. In Academia Iulia Carolina,
pridie fest. Mich. A. R. S.

CIO CC LIX

g) Pj. XXVII, 3

h) Pj. XLVI, 10

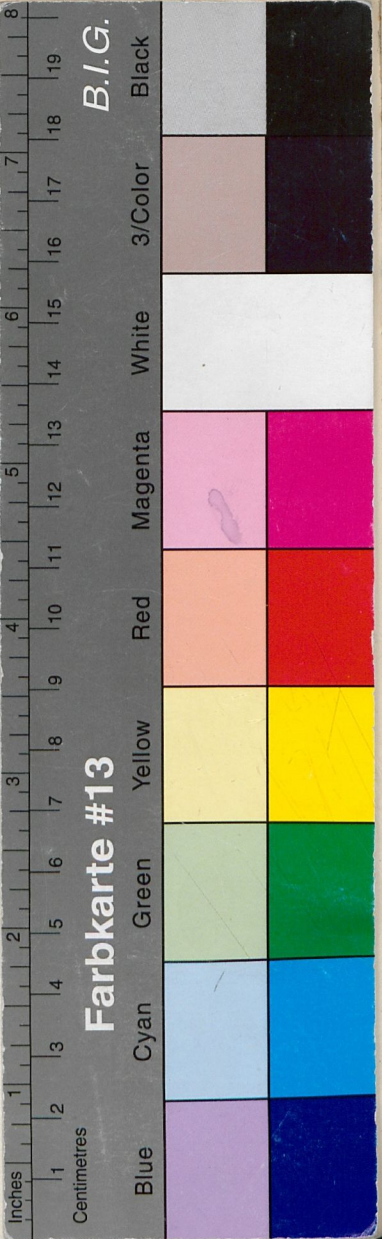

153883

X 2286633

R

28 27

DEVS
IMPERATOR
E SACRIS PROFANISQVE LITERIS
BREVITER DEMONSTRATVS

PROGRAMMA
DIE FESTO S. MICHAELIS

A · R · S · C I D I D C C L I X
IN ACADEMIA IVLIA CAROLINA
P · P

HELMSTADII
TYPIS VIDVAE P · D · SCHNORRII
ACAD · TYPOGR

